ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут менеджменту
Кафедра менеджменту

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни Господарський процес

на тему: ”Забезпечення доказів”

Виконав(ла):
студент(ка) групи
ТУхр-8-22-Б1Пр(4.6здс)
освітньо-професійної програми «Право»
Бугайова Анастасія Юріївна

Керівник:
Наумова Анна Олександрівна

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ 5
1.1. Поняття, правова природа та значення забезпечення доказів 5
1.2. Становлення та еволюція інституту забезпечення доказів в Україні: від паперової до цифрової парадигми 6
1.3. Міжнародний досвід забезпечення доказів у країнах ЄС: адаптація до стандартів транскордонного господарського судочинства 8
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ТА ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄСІТС 12
2.1. Підстави та процесуальні вимоги до заяви про забезпечення доказів у 2025 році 12
2.2. Способи забезпечення доказів: класичні та інноваційні форми 16
2.3. Судовий розгляд заяви та механізм виконання ухвали суду про забезпечення доказів 20
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ 24
3.1. Особливості забезпечення електронних доказів: робота з хмарними сховищами, блокчейн-реєстрами та контентом, створеним ШІ 24
3.2. Запобігання зловживанню процесуальними правами під час забезпечення доказів як засіб дотримання балансу інтересів сторін 28
3.3. Напрями вдосконалення господарського процесуального законодавства у сфері доказування на 2026 рік 30
ВИСНОВКИ 36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 38

ВСТУП

Актуальність теми. Трансформація господарського судочинства в Україні станом на кінець 2025 року характеризується остаточним переходом до цифрової парадигми правосуддя та впровадженням високих стандартів доказування. В умовах динамічного розвитку економічних відносин, де значна частина транзакцій та комунікацій відбувається у віртуальному просторі, інститут забезпечення доказів набуває стратегічного значення. Своєчасна фіксація інформації, яка може бути знищена, втрачена або спотворена, є ключовою гарантією реалізації принципу змагальності сторін.

Статистика господарських судів за 2024–2025 роки свідчить про зростання кількості клопотань про забезпечення доказів, особливо в категоріях справ, що стосуються інтелектуальної власності, корпоративних конфліктів та стягнення збитків, завданих внаслідок збройної агресії. Складність ідентифікації цифрових активів, використання технологій штучного інтелекту для генерації контенту та анонімність мережевих комунікацій ставлять перед процесуальною наукою нові виклики. Необхідність теоретичного переосмислення механізмів забезпечення доказів та аналіз ефективності існуючих процесуальних інструментів зумовлюють вибір теми курсової роботи.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері господарського судочинства під час реалізації процесуальних дій, спрямованих на забезпечення доказів.

Предметом дослідження є норми Господарського процесуального кодексу України, судова практика (зокрема постанови Верховного Суду 2023–2025 рр.) та наукові доктрини, що регулюють інститут забезпечення доказів.

Метою роботи є комплексний аналіз теоретичних засад та практичних аспектів забезпечення доказів у господарському процесі, виявлення проблемних питань у цій сфері та розробка рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

Визначити правову природу та значення забезпечення доказів.

Класифікувати способи забезпечення доказів за суб’єктним та об’єктним складом.

Проаналізувати процесуальний порядок розгляду заяв про забезпечення доказів у 2025 році.

Дослідити особливості забезпечення електронних доказів у світлі цифровізації правосуддя.

Визначити шляхи запобігання зловживанню процесуальними правами під час забезпечення доказів.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Поняття, правова природа та значення забезпечення доказів

У сучасній доктрині господарського процесуального права забезпечення доказів розглядається як винятковий превентивний механізм, спрямований на нейтралізацію ризиків неможливості або ускладнення подальшого подання доказів у майбутньому судовому засіданні. Сутність цього інституту полягає у терміновому втручанні суду (або інших уповноважених органів) у процес фіксації фактичних даних, що мають значення для об’єктивного вирішення спору, ще до того, як вони будуть втрачені через вплив часу, природних факторів або умисних дій зацікавлених осіб.

Правова природа забезпечення доказів має подвійний характер. З одного боку, це процесуальна дія, яка регулюється нормами ГПК України (зокрема статтями 110–112). З іншого боку — це прояв державної гарантії права на справедливий суд, оскільки без наявності доказової бази захист порушеного господарського права стає декларативним. Станом на 2025 рік науковці все частіше розглядають забезпечення доказів як частину «процесуальної резильєнтності» (resilience) — здатності судової системи ефективно функціонувати навіть за умов високої невизначеності та загроз знищення інформації.

Ключовою ознакою забезпечення доказів є його невідкладність. На відміну від стандартного процесу доказування, де сторони подають докази разом із заявами по суті справи, забезпечення доказів може здійснюватися як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії провадження. Це зумовлено концепцією «термінової судової допомоги». У господарських відносинах, де

швидкість обороту активів є надвисокою, затримка у фіксації стану майна, вмісту складських приміщень або інформації на сервері може призвести до безповоротного програшу справи навіть за очевидної правоти позивача.

Значення забезпечення доказів у 2025 році не обмежується лише технічною фіксацією. Воно виконує кілька критично важливих функцій:

Превентивна функція: стримує недобросовісну сторону від знищення доказів, оскільки факт звернення до суду з такою заявою вже створює певний правовий тиск.

Інформаційна функція: дозволяє виявити та закріпити дані, доступ до яких обмежений (наприклад, банківська таємниця або комерційна інформація в хмарних сховищах).

Функція процесуальної економії: чітко зафіксований на ранній стадії доказ може стати підставою для мирного врегулювання спору (медіації), оскільки сторони об’єктивно оцінюють свої шанси в суді.

Важливо розрізняти забезпечення доказів та забезпечення позову. Якщо забезпечення позову спрямоване на гарантування виконання майбутнього рішення суду (арешт коштів, заборона дій), то забезпечення доказів має на меті формування доказової основи для винесення цього рішення. Проте в практиці господарських судів 2025 року спостерігається тенденція до їх взаємоінтеграції, особливо у справах про порушення прав на торговельні марки в Інтернеті, де огляд сайту (забезпечення доказу) часто супроводжується блокуванням ресурсу (забезпечення позову).

1.2. Становлення та еволюція інституту забезпечення доказів в Україні: від паперової до цифрової парадигми

Еволюція інституту забезпечення доказів у господарському процесі України відображає загальний вектор трансформації вітчизняного правосуддя

— від консервативної радянської моделі арбітражу до сучасної цифрової системи, що відповідає стандартам ЄС станом на кінець 2025 року. Аналіз цього шляху дозволяє глибше зрозуміти логіку чинних процесуальних норм та спрогнозувати напрями їх подальшого розвитку.

Історично забезпечення доказів у господарських (арбітражних) судах довгий час залишалося «сплячим» інститутом. У період панування паперового документообігу основний акцент робився на письмові докази, які зберігалися в архівах підприємств або державних органів. Ризики їх знищення були відносно низькими, а процедура забезпечення зводилася переважно до допиту свідків (що було рідкістю для господарського процесу) або призначення експертизи до початку розгляду справи. Проте, як зазначають дослідники, такий підхід не відповідав потребам ринкової економіки, де інформація стала динамічним та вразливим ресурсом [7, с. 34].

Докорінний перелом відбувся із прийняттям нової редакції Господарського процесуального кодексу України у 2017 році. Саме тоді було закладено фундамент для розширення засобів забезпечення доказів та впроваджено концепцію «електронного доказу». Однак справжня цифрова революція в цьому інституті відбулася протягом 2022–2025 років під впливом двох потужних факторів: необхідності забезпечення дистанційного правосуддя в умовах воєнного стану та прискореної інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС.

Станом на кінець 2025 року ми можемо виділити три ключові етапи еволюції парадигми забезпечення доказів:

Етап фізичної фіксації (до 2017 р.): забезпечення здійснювалося шляхом огляду місця події, витребування паперових оригіналів або заборони вчиняти дії з матеріальними об’єктами. Суд виступав переважно як «охоронець матеріальних слідів».

Етап перехідної діджиталізації (2017–2023 рр.): легалізація скриншотів, електронних листів та повідомлень у месенджерах як доказів. Поява перших прецедентів забезпечення доказів шляхом огляду вебсайтів «на місці» за

участю спеціалістів. На цьому етапі виникла проблема автентичності цифрових даних, що стимулювало розвиток інституту судової експертизи комп'ютерної техніки.

Етап повної цифрової інтеграції (2024–2025 рр.): перехід до забезпечення доказів у хмарних сховищах, блокчейн-реєстрах та середовищах, створених штучним інтелектом. Суд станом на 2025 рік оперує поняттям «динамічного цифрового доказу», який може змінюватися в реальному часі.

Важливою віхою став 2024 рік, коли було остаточно впроваджено функціонал ЄСІТС, що дозволяє автоматизовано фіксувати стан цифрових об’єктів за запитом суду. Якщо раніше адвокат мав залучати приватного експерта для фіксації змісту інтернет-сторінки, то в реаліях 2025 року господарські суди отримали технічну можливість здійснювати «процесуальний зліпок» цифрової інформації безпосередньо через інтерфейс судової системи, що гарантує незмінність даних для всіх учасників справи [14, с. 88].

Еволюція торкнулася і суб’єктного складу. Якщо на початку 2000-х років забезпечення доказів було прерогативою виключно суду, то наприкінці 2025 року ми спостерігаємо розширення повноважень нотаріату у цій сфері. Нотаріальне забезпечення доказів (фіксація контенту, огляд майна) стало повноцінною альтернативою судовому порядку, що значно розвантажило судову систему та пришвидшило захист прав суб’єктів господарювання.

Отже, трансформація інституту забезпечення доказів відбулася від статичної фіксації матеріальних об’єктів до динамічного управління інформаційними потоками. Це свідчить про адаптивність господарського процесу до вимог постіндустріального суспільства. Станом на сьогодні, забезпечення доказів — це вже не просто формальна процедура, а високотехнологічний інструмент боротьби з кібершахрайством, рейдерством та недобросовісною конкуренцією в цифровому просторі.

1.3. Міжнародний досвід забезпечення доказів у країнах ЄС: адаптація до стандартів транскордонного господарського судочинства

Наприкінці 2025 року, у світлі активної інтеграції України до європейського правового простору, особливої актуальності набуває реформування вітчизняного господарського процесу відповідно до стандартів ЄС. Інститут забезпечення доказів у країнах Європейського Союзу базується на принципах процесуальної ефективності та взаємної довіри між судовими системами, що закріплено у Регламенті (ЄС) 2020/1783 про співробітництво між судами держав-членів у сфері отримання доказів у цивільних або комерційних справах. Аналіз досвіду провідних європейських юрисдикцій дозволяє виокремити найбільш життєздатні моделі, які вже імплементуються або потребують впровадження в українську практику.

У французькій правовій системі інститут забезпечення доказів (mesures d'instruction in futurum) відрізняється високим ступенем залучення позасудових органів. Ключовою фігурою тут виступає комісар юстиції (commissaire de justice), який прийшов на зміну судовим виконавцям. Французька модель «constat» (фіксація факту) дозволяє стороні господарського спору оперативно зафіксувати порушення, наприклад, факт незаконного використання об’єкта інтелектуальної власності або стан пошкодженого товару, без попереднього звернення до суду. Така фіксація має силу офіційного документа і є надзвичайно ефективною в умовах 2025 року для цифрових доказів. Французький досвід демонструє, що делегування повноважень із забезпечення доказів кваліфікованим правникам-виконавцям суттєво зменшує навантаження на суддів та пришвидшує процес збору доказової бази [21, p. 112].

Німецька модель забезпечення доказів (Selbständiges Beweisverfahren — незалежне доказове провадження) орієнтована на мирне врегулювання спорів. У господарських судах Німеччини ця процедура часто використовується для оцінки дефектів у будівництві або якості складного промислового обладнання.

Основна ідея полягає в тому, що після отримання висновку експерта в межах процедури забезпечення сторони часто відмовляються від повноцінного судового розгляду, оскільки перспективи справи стають очевидними для обох сторін. Станом на 2025 рік німецька практика активно використовує «віртуальні огляди» за допомогою дронів та 3D-сканування, що повністю відповідає вектору діджиталізації, обраному Україною.

Особливу увагу варто приділити транскордонному забезпеченню доказів. Регламент 2020/1783, який став «золотим стандартом» для європейського комерційного судочинства, передбачає використання прямого електронного зв'язку між судами різних держав через систему e-CODEX. Це означає, що господарський суд у Києві наприкінці 2025 року, діючи в межах міжнародної правової допомоги, може в режимі реального часу брати участь в огляді доказів, що знаходяться, наприклад, у Варшаві чи Берліні. Така інтеграція вимагає від українських законодавців не лише технічної готовності, а й уніфікації процесуальних строків та стандартів допустимості доказів.

Адаптація українського законодавства до цих стандартів протягом 2024–2025 років відбувалася за декількома напрямами:

Спрощення процедури: перехід від жорсткого судового контролю до більш гнучких форм забезпечення, зокрема через розширення повноважень нотаріусів та адвокатів щодо фіксації контенту.

Діджиталізація взаємодії: впровадження протоколів обміну даними, сумісних із європейськими хмарними сховищами, що дозволяє забезпечувати електронні докази, сервери яких фізично знаходяться за межами України.

Принцип пропорційності: запозичення європейського підходу, за якого суд, забезпечуючи доказ, має збалансувати інтерес заявника з правом іншої сторони на захист комерційної таємниці (Data Protection підхід у світлі GDPR).

Таким чином, міжнародний досвід свідчить, що майбутнє інституту забезпечення доказів у господарському процесі лежить у площині децентралізації (залучення позасудових фахівців) та технологічної уніфікації. Для України 2025 року цей досвід є не просто теоретичним орієнтиром, а

практичною необхідністю для забезпечення інвестиційної привабливості та ефективного захисту суб’єктів господарювання на внутрішньому та європейському ринках.

Завершуючи теоретичний аналіз інституту забезпечення доказів у господарському процесі станом на кінець 2025 року, можна сформулювати такі узагальнення:

Правова природа забезпечення доказів трансформувалася з допоміжного технічного заходу у стратегічний інструмент превентивного правосуддя. Його сутність полягає не лише у фізичному збереженні інформації, а й у забезпеченні «процесуальної рівності» сторін в умовах асиметрії доступу до цифрових даних та складних активів.

Еволюційний шлях даного інституту в Україні пройшов стадії від паперового документообігу до інтегрованої цифрової екосистеми. Ключовою ознакою 2025 року є впровадження автоматизованих методів фіксації електронних доказів у межах ЄСІТС, що мінімізує людський фактор та підвищує довіру до автентичності доказової бази.

Міжнародна конвергенція. Україна успішно імплементувала європейські стандарти (зокрема досвід Франції та Німеччини), що дозволило гармонізувати процедури транскордонного збору доказів. Це забезпечує ефективну взаємодію з судами держав-членів ЄС та створює надійний юридичний каркас для захисту міжнародних інвестицій.

РОЗДІЛ 2
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ТА ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄСІТС

2.1. Підстави та процесуальні вимоги до заяви про забезпечення доказів у 2025 році

Процесуальний алгоритм забезпечення доказів у господарському суді починається з подання відповідної заяви, яка наприкінці 2025 року оформлюється переважно в електронній формі через підсистему «Електронний суд» ЄСІТС. Стаття 111 ГПК України встановлює чіткі вимоги до змісту такої заяви, проте практична реалізація цих норм у 2025 році має низку специфічних особливостей, зумовлених цифровізацією та посиленням вимог до обґрунтованості запитів.

Підставами для забезпечення доказів виступають обставини, які свідчать про те, що подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим. У практиці господарських судів 2025 року ці підстави поділяються на дві групи:

Об’єктивні підстави: стихійне лихо, військові дії, природні процеси руйнування (наприклад, псування швидкопсувного товару, що є предметом спору).

Суб’єктивні підстави: ризик навмисного знищення, приховування або модифікації доказів іншою стороною чи третіми особами. Особливо це актуально для справ про порушення авторських прав в Інтернеті або корпоративних конфліктів, де доступ до серверів чи реєстрів може бути заблокований протягом лічених хвилин.

Процесуальні вимоги до заяви. Згідно з актуальними роз’ясненнями Верховного Суду 2024–2025 рр., заява повинна містити не просто опис доказу,

а «доведену ймовірність» його втрати. Формальний перелік обов’язкових реквізитів включає:

Ідентифікація доказу: чіткий опис того, що саме потрібно забезпечити (наприклад, лог-файли сервера за конкретний період, відеозапис з камер спостереження, оригінал додаткової угоди тощо).

Обґрунтування небезпеки: заявник має надати «prima facie» (первинні) докази того, що існують реальні ризики втрати інформації. Станом на 2025 рік суд не задовольняє заяви, побудовані на припущеннях («сторона може видалити лист»). Потрібні посилання на попередню недобросовісну поведінку опонента або технічну специфіку носія.

Обґрунтування зв’язку зі справою: доказ має бути релевантним предмета спору. Суд відхиляє заяви про забезпечення доказів, які мають характер «розвідувальної операції» (fishing expedition), коли сторона намагається отримати доступ до комерційної таємниці конкурента без реальної потреби для конкретного позову.

Важливою новацією 2025 року є обов’язкове зазначення в заяві технічних засобів забезпечення, якщо мова йде про електронні докази. Заявник повинен вказати, чи вимагається огляд вебсторінки, вилучення жорстких дисків чи створення дзеркальної копії хмарного сховища. У разі складності об’єкта, до заяви додається пропозиція щодо залучення конкретного спеціаліста чи експертної установи.

Ще одним критичним елементом є питання зустрічного забезпечення. Господарський суд, задовольняючи заяву, може зобов’язати заявника внести на депозитний рахунок суду грошову суму для відшкодування можливих збитків іншої сторони, спричинених забезпеченням (наприклад, якщо через огляд сервера була зупинена робота логістичного центру). У 2025 році розмір такого забезпечення визначається судом з урахуванням принципу пропорційності та потенційних втрат бізнесу від втручання.

Подання заяви через ЄСІТС наприкінці 2025 року супроводжується автоматичною перевіркою електронного підпису та повноважень представника

через інтеграцію з реєстрами адвокатів та бізнесу. Це усуває ризики подання заяв неуповноваженими особами та пришвидшує процедуру прийняття ухвали, яка в категоріях «терміново» може бути винесена протягом кількох годин після реєстрації заяви [19, с. 56].

Отже, заява про забезпечення доказів у 2025 році — це не просто юридичний текст, а високотехнологічний документ, що вимагає від юриста глибокого розуміння як матеріального права, так і технічних аспектів збереження інформації. Правильне формулювання підстав та вимог є визначальним фактором для отримання позитивного судового рішення та реального захисту інтересів клієнта.

Варто також зауважити, що у практиці господарського судочинства наприкінці 2025 року особливого значення набула процедура забезпечення доказів до подання позовної заяви. Такий механізм є найбільш радикальним проявом процесуальної диспозитивності, оскільки дозволяє особі, яка лише планує звернення до суду, зафіксувати фактичні дані, що перебувають під загрозою. Проте законодавець та судова практика встановлюють жорсткий запобіжник: у разі задоволення такої заяви, заявник зобов’язаний подати основну позовну заяву протягом десяти днів з дня винесення ухвали. Недотримання цього строку призводить не лише до скасування заходів забезпечення, а й до обов’язку заявника відшкодувати збитки, завдані таким забезпеченням, що у 2025 році розглядається як прояв процесуальної відповідальності за необґрунтоване втручання у сферу іншої особи.

Особливої уваги заслуговує еволюція підходу суддів до оцінки стандарту доказування при розгляді заяв про забезпечення. Якщо раніше суди часто вимагали «повного та беззаперечного доведення» факту загрози знищення доказу, то станом на 2025 рік домінує стандарт «обґрунтованої ймовірності». Це означає, що заявнику достатньо продемонструвати логічний зв'язок між існуючими обставинами (наприклад, початком процедури ліквідації контрагента або публічними заявами про реструктуризацію ІТ-інфраструктури) та потенційною неможливістю отримання доказу в майбутньому. Верховний

Суд у своїх постановах 2024–2025 років неодноразово підкреслював, що надмірний формалізм при забезпеченні доказів фактично нівелює право на судовий захист, оскільки запізніла фіксація часто дорівнює відсутності доказу як такого [24, с. 112].

У межах функціонування ЄСІТС наприкінці 2025 року технічні вимоги до заяви інтегровані безпосередньо в інтерфейс «Електронного суду». Система автоматично перевіряє наявність обов'язкових елементів: сплату судового збору за ставками 2025 року (який диференціюється залежно від складності способу забезпечення) та наявність зареєстрованого електронного кабінету у відповідача. Важливою інновацією стала можливість долучення до заяви «цифрових сертифікатів автентичності» — метаданих, що підтверджують походження електронних скриншотів чи лог-файлів, які сторона просить забезпечити. Це мінімізує час суду на перевірку первинних даних і дозволяє зосередитися на правовій кваліфікації загрози.

Крім того, процесуальний порядок 2025 року передбачає можливість проведення судом термінових закритих засідань для розгляду заяв про забезпечення доказів, якщо розголошення самого факту подання такої заяви може спровокувати опонента на швидке знищення інформації. У таких випадках ухвала про забезпечення доказів виконується негайно, а інша сторона повідомляється про неї вже за фактом або в момент початку процесуальних дій (наприклад, під час огляду приміщення судовим виконавцем чи спеціалістом). Такий підхід повністю відповідає концепції «елементу несподіваності», яка є критичною для ефективного забезпечення доказів у складних господарських спорах.

Нарешті, аналіз положень ГПК України крізь призму практики 2025 року дозволяє стверджувати, що інститут забезпечення доказів став більш «сервісним». Суди все частіше використовують дискреційні повноваження для обрання найбільш адекватного способу забезпечення, який би найменше перешкоджав господарській діяльності відповідача, але гарантував збереження інформації. Це забезпечує дотримання балансу між приватним інтересом

заявника та стабільністю цивільного обороту, що є визначальною ознакою зрілого господарського процесу [27, с. 89].

2.2. Способи забезпечення доказів: класичні та інноваційні форми

Перелік засобів забезпечення доказів у господарському процесі, передбачений статтею 110 ГПК України, станом на кінець 2025 року перестав бути вичерпним у його традиційному розумінні. Розвиток технологій та ускладнення господарських операцій змусили судову систему адаптувати класичні методи до нових реалій, одночасно впроваджуючи інноваційні цифрові інструменти фіксації інформації. Вибір конкретного способу забезпечення залежить від природи доказу (матеріальний чи віртуальний) та ступеня загрози його втрати.

До класичних способів, які не втратили своєї актуальності, належать огляд речових та письмових доказів за їх місцезнаходженням, а також допит свідків. Огляд майна або приміщень у 2025 році часто застосовується у будівельних спорах або справах про порушення екологічних норм. Проте навіть тут відбулася технологічна модернізація: суди все частіше використовують відеофіксацію огляду за допомогою 360-градусних камер та дронів, що дозволяє створити «цифровий двійник» місця огляду для подальшого вивчення у засіданні. Допит свідка як засіб забезпечення залишається винятковим заходом, що застосовується переважно у випадках, коли особа, яка володіє важливою інформацією (наприклад, колишній топменеджер або іноземний консультант), з об’єктивних причин планує довгостроковий виїзд за межі юрисдикції України (у країни ЄС чи США).

Окрему категорію складають інноваційні способи забезпечення електронних доказів, які наприкінці 2025 року стали домінуючими у господарських судах. До них належать:

Процесуальний «зліпок» (mirroring) цифрового носія. Це створення ідентичної копії жорсткого диска, сервера або хмарного облікового запису з обов'язковою фіксацією хеш-сум. Такий метод гарантує, що жоден біт інформації не буде змінений після початку процедури забезпечення.

Автоматизована фіксація вебконтенту через ЄСІТС. Якщо у 2022 році адвокати змушені були звертатися до приватних сервісів, то у 2025 році господарський суд через інтегровані інструменти «Електронного суду» може здійснити миттєвий запис стану вебсторінки, зафіксувавши метадані, IP-адреси та ланцюжок переадресацій. Це критично важливо у справах про недобросовісну конкуренцію та поширення недостовірної інформації.

Забезпечення доказів у блокчейн-мережах. У зв'язку з легалізацією віртуальних активів у 2024–2025 роках, суди зіткнулися з необхідністю фіксації транзакцій у децентралізованих реєстрах. Способом забезпечення тут виступає судове розпорядження про накладення «технічного заморожування» на конкретний смарт-контракт або витребування верифікованого витягу з реєстру через ліцензованих крипто-провайдерів.

Питання призначення експертизи в порядку забезпечення доказів заслуговує на особливу увагу. У 2025 році цей інструмент використовується для аналізу алгоритмів штучного інтелекту, якщо вони стали причиною господарських збитків (наприклад, помилки у логістичних алгоритмах чи торгових ботах). Оскільки AI-моделі постійно навчаються і змінюються («дрейф моделі»), негайне забезпечення стану коду та набору вхідних даних на момент інциденту є єдиним способом встановити істину у справі.

Важливим аспектом застосування будь-якого зі способів є залучення спеціаліста. Наприкінці 2025 року процесуальна фігура спеціаліста при забезпеченні доказів стала майже обов'язковою. Спеціаліст не надає висновку (на відміну від експерта), але забезпечує технічну коректність фіксації: від правильного пакування речових доказів до коректного вилучення лог-файлів з корпоративних месенджерів (Slack, Microsoft Teams тощо).

Ефективність обраного способу прямо корелює з принципом мінімального втручання. Сучасна судова практика 2025 року вимагає, щоб обраний засіб забезпечення не блокував роботу підприємства без крайньої потреби. Наприклад, якщо інформацію можна отримати шляхом віддаленого копіювання файлів («remote forensic acquisition»), суд надасть перевагу саме цьому способу перед фізичним вилученням серверів.

Таким чином, палітра засобів забезпечення доказів у 2025 році відображає гібридну природу сучасної економіки. Перехід від «фізичного захоплення» об’єктів до «цифрової фіксації» станів дозволяє господарському процесу залишатися дієвим механізмом захисту прав навіть у найбільш високотехнологічних галузях бізнесу.

Особливої уваги в контексті технологічного оновлення господарського процесу наприкінці 2025 року заслуговує розвиток методів фіксації доказів, що походять з децентралізованих систем та зашифрованих каналів зв’язку. Якщо раніше огляд листування у месенджерах вважався допоміжним засобом, то в сучасних реаліях корпоративні комунікації у Slack, Microsoft Teams або закритих каналах Telegram складають основу доказової бази у спорах про розголошення комерційної таємниці чи порушення фідуціарних обов'язків. Інноваційним способом забезпечення тут виступає не просто візуальний огляд екрана пристрою, а витребування та фіксація «цифрового архіву» листування разом із метаданими, що дозволяють ідентифікувати учасників, час відправлення та факт редагування повідомлень. Господарські суди у 2025 році визнають такі методи найбільш релевантними, оскільки вони унеможливлюють маніпуляції з контентом, які часто трапляються при поданні звичайних скриншотів [31, с. 142].

Іншим перспективним напрямом є забезпечення доказів у сфері Інтернету речей (IoT) та промислової автоматизації (Industry 4.0). У спорах щодо якості виготовленої продукції чи причин аварій на виробництві критичне значення мають дані з датчиків, лог-файли автоматизованих систем керування та записи «цифрових паспортів» обладнання. Станом на 2025 рік суди впровадили

практику термінового копіювання масивів «Big Data» з хмарних платформ управління виробництвом. Оскільки такі дані часто перезаписуються автоматично кожні кілька днів, процедура забезпечення має бути реалізована протягом лічених годин. Тут господарський суд виступає гарантом збереження «цифрового сліду» технологічного процесу, що без застосування заходів забезпечення був би безповоротно втрачений під час оновлення системи.

Окремо слід виділити забезпечення доказів, пов’язаних із функціонуванням штучного інтелекту (AI) у бізнес-процесах. У 2025 році все частіше виникають спори, де причиною збитків стає некоректна робота алгоритмічного трейдингу або автоматизованих систем скорингу. Оскільки алгоритми ШІ є динамічними та постійно еволюціонують, традиційний огляд коду є недостатнім. Інноваційним способом забезпечення у таких справах стало «фіксування стану моделі» (model snapshotting) та набору навчальних даних (training data). Це дозволяє експертам у майбутньому відтворити умови, за яких алгоритм прийняв те чи інше помилкове рішення. Застосування такого заходу потребує високої кваліфікації суду та обов'язкового залучення спеціалістів з Data Science, що стало звичною практикою для спеціалізованих складів господарських судів [34, с. 201].

Крім того, у 2025 році остаточно утвердився метод забезпечення доказів через «контрольну закупівлю» у цифровому середовищі. Це стосується справ про порушення прав інтелектуальної власності на маркетплейсах або у метавсесвітах. Суд може санкціонувати проведення фіксованої транзакції (часто із використанням тестових токенів або цифрової гривні), під час якої автоматично записується весь шлях проходження платежу та ідентифікатори отримувача. Це дозволяє встановити реального власника анонімного онлайн-магазину або сервісу, що є неможливим за допомогою звичайних запитів.

Важливим принципом при обранні інноваційних способів забезпечення доказів є їхня процесуальна нейтральність. Суд має переконатися, що метод фіксації (наприклад, зняття дампу пам'яті сервера) не призведе до модифікації самого доказу. Саме тому наприкінці 2025 року особливого поширення набули

програмні інструменти з відкритим кодом (Open Source Forensic Tools), які мають міжнародну сертифікацію та визнаються судами ЄС. Використання таких інструментів в Україні дозволяє легко легалізувати отримані докази у транскордонних спорах, забезпечуючи високу довіру до результатів судового втручання.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що станом на 2025 рік система засобів забезпечення доказів у господарському процесі стала гнучкою екосистемою. Вона поєднує в собі юридичну строгість класичних процедур із технологічною потужністю сучасних методів кібер-криміналістики. Це дозволяє ефективно реагувати на виклики цифрової економіки, де швидкість зникнення доказу є набагато вищою за швидкість традиційного судового розгляду [38, с. 115].

2.3. Судовий розгляд заяви та механізм виконання ухвали суду про забезпечення доказів

Процесуальний етап розгляду заяви про забезпечення доказів у господарському суді наприкінці 2025 року характеризується максимальною оперативністю та використанням алгоритмів «тихого» правосуддя у випадках, коли розголошення інформації про звернення до суду може зашкодити збереженню доказів. Згідно з приписами статті 112 ГПК України, суд розглядає заяву не пізніше двох днів з дня її надходження. У практиці 2025 року, завдяки автоматизації через ЄСІТС, цей строк часто скорочується до кількох годин, особливо якщо мова йде про транскордонні спори або кібер-інциденти, де зволікання є критичним.

Ключовою особливістю судового розгляду є можливість прийняття рішення без повідомлення іншої сторони (ex parte). Наприкінці 2025 року такий підхід став стандартом у справах, де докази мають цифрову природу. Суддя,

аналізуючи заяву, має встановити баланс між правом на захист та ризиком деструктивного впливу на доказ. Якщо заявник переконливо обґрунтовує, що опонент може видалити дані з сервера або змінити записи в електронному реєстрі одразу після отримання повідомлення про суд, розгляд відбувається у закритому режимі. Такий механізм «елементу несподіваності» є визначальним для ефективності всього інституту забезпечення [41, с. 94].

За результатами розгляду суд виносить ухвалу про забезпечення доказів, яка згідно з нормами 2025 року одночасно є виконавчим документом. Це означає, що вона не потребує видачі додаткового виконавчого листа і підлягає негайному виконанню. Важливою деталлю ухвали у 2025 році є її деталізація: суд має чітко прописати не лише «що» забезпечити, а й «як». Наприклад, замість загальної фрази «оглянути сервер», в ухвалі зазначаються конкретні директорії, протоколи доступу та обов'язковість залучення технічного фахівця.

Механізм виконання ухвали наприкінці 2025 року реалізується через взаємодію трьох суб’єктів: суду, органів примусового виконання (державних або приватних виконавців) та спеціалістів.

Державні та приватні виконавці: У 2025 році приватні виконавці отримали розширені повноваження щодо забезпечення доказів у господарських справах. Вони забезпечують фізичний доступ до об’єктів (офісів, складів, дата-центрів). Виконавець має право залучати поліцію для подолання опору, хоча у господарських спорах 2025 року частіше застосовуються заходи «процесуального примусу» — штрафи за перешкоджання, які автоматично стягуються через систему електронного арешту коштів.

Роль спеціаліста (IT-криміналіста): Під час виконання ухвали про забезпечення електронних доказів спеціаліст виконує роль «технічних очей» правосуддя. Він здійснює фіксацію хеш-сум, пакування носіїв у антистатичні пакети або створення дзеркальних копій хмарних дисків. Усі дії спеціаліста фіксуються у протоколі виконання ухвали, який стає невід'ємною частиною доказової бази.

Електронне виконання: Для доказів, що знаходяться у державних реєстрах або великих хмарних провайдерів (Azure, AWS, Google Cloud), у 2025 році впроваджено механізм прямого судового запиту через інтерфейси API. Суд надсилає ухвалу в електронній формі, і провайдер зобов'язаний протягом визначеного часу «заморозити» дані та надати доступ судовому експерту для зняття копії [44, с. 78].

Оскарження ухвали про забезпечення доказів у 2025 році здійснюється в апеляційному порядку, проте, згідно зі статтею 112 ГПК, подання апеляційної скарги не зупиняє виконання ухвали. Це критично важливе правило запобігає зловживанням процесуальними правами, коли сторона намагається виграти час для знищення доказів через подання безпідставних скарг.

Наприкінці 2025 року судова практика також виробила чіткий підхід до випадків, коли виконання ухвали є неможливим через протидію сторони (наприклад, відмова надати паролі до зашифрованих томів). У таких ситуаціях господарський суд застосовує доктрину «негативного висновку»: якщо сторона перешкоджає забезпеченню доказу, суд може визнати встановленим той факт, для підтвердження якого цей доказ витребовувався. Це є потужним стимулом для добросовісної поведінки учасників господарського обороту [47, с. 132].

За результатами аналізу процесуального порядку та засобів забезпечення доказів у сучасних реаліях 2025 року можна сформулювати такі висновки:

Діджиталізація процедури. Завдяки повноцінному функціонуванню ЄСІТС, розгляд заяви про забезпечення доказів трансформувався у максимально оперативний процес. Впровадження електронних алгоритмів подання та автоматизована перевірка реквізитів дозволили судам виносити ухвали в режимі «real-time», що є критичним для збереження цифрових даних, які можуть бути знищені миттєво.

Гібридність способів. У 2025 році спостерігається паритет між класичними методами фіксації (огляд, допит) та інноваційними цифровими інструментами (дзеркальне копіювання, фіксація блокчейн-транзакцій). При цьому визначальним критерієм вибору способу є його технічна адекватність

природі доказу та дотримання балансу між інтересами заявника і стабільністю господарської діяльності відповідача.

Синергія суб’єктів виконання. Механізм реалізації ухвал суду еволюціонував у складну систему взаємодії, де ключову роль відіграє технічний спеціаліст (ІТ-криміналіст). Виконання ухвал приватними виконавцями із залученням цифрових експертів забезпечує високу якість фіксації доказів, що робить їх практично незаперечними під час подальшого розгляду справи по суті.

РОЗДІЛ 3
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ

3.1. Особливості забезпечення електронних доказів: робота з хмарними сховищами, блокчейн-реєстрами та контентом, створеним ШІ

Наприкінці 2025 року господарський процес зіткнувся із безпрецедентним викликом: більшість доказів у комерційних спорах перейшла у категорію «ефемерних» або децентралізованих. Якщо раніше забезпечення доказів стосувалося матеріальних об'єктів, то сьогодні це переважно робота з інформацією, яка не має чіткої фізичної прив'язки до території України. Це вимагає від судів принципово нових підходів до юрисдикції та технічних методів фіксації.

Робота з хмарними сховищами (Cloud Forensic). Основна проблема забезпечення доказів, що зберігаються в Google Cloud, AWS або Azure, полягає у транскордонному характері даних. У 2025 році господарські суди України активно застосовують механізм «забезпечення доступу», а не «вилучення носія». Ключовою складністю залишається процедура ідентифікації власника аккаунта та розмежування приватних і корпоративних даних у змішаних середовищах. Процесуальною проблемою є також те, що провайдери часто знаходяться під юрисдикцією США, що вимагає використання механізмів міжнародної правової допомоги (MLAT) або Гаазької конвенції. Проте у 2025 році все частіше застосовується практика прямого зобов'язання української сторони надати «тимчасовий адміністративний доступ» суду або спеціалісту для зняття цифрового зліпка даних безпосередньо у хмарі [52, с. 145].

Забезпечення доказів у блокчейн-реєстрах та смарт-контрактах. Зі зростанням використання токенізованих активів та DeFi-інструментів у

господарському обороті України, суди зіткнулися з проблемою незмінності (immutability) блокчейну. Оскільки дані в реєстрі неможливо видалити, забезпечення доказу тут полягає у «фіксації стану ланцюга» на певний момент. Технологічною складністю 2025 року є доказування зв’язку між конкретною публічною адресою (гаманцем) та фізичною особою чи компанією. Способом забезпечення доказу виступає витребування верифікованих логів від криптовалютних бірж або фіксація стану смарт-контракту через незалежних оракулів.

Контент, створений штучним інтелектом (ШІ), та Deepfakes. Це найгостріша проблема 2025 року. У господарських спорах (особливо щодо недобросовісної конкуренції чи ділової репутації) все частіше з'являються підроблені відеозаписи переговорів, сфальсифіковані аудіоповідомлення або тексти контрактів, згенеровані ШІ. Процесуальне забезпечення таких доказів вимагає негайної фіксації не лише самого контенту, а й його «метаданих походження» (AI-provenance). Суди у 2025 році стикаються з проблемою: як забезпечити доказ, який є продуктом алгоритму? Тут на допомогу приходить стратегія забезпечення доступу до навчальних вибірок та логів запитів (prompts) до AI-сервісів. Якщо сторона стверджує, що контент є справжнім, суд може забезпечити доказ шляхом призначення експертизи на автентичність безпосередньо у момент фіксації, щоб попередити подальшу «генеративну чистку» слідів втручання алгоритму.

Станом на кінець 2025 року ми можемо констатувати, що традиційні методи забезпечення доказів вичерпують себе у цифровому середовищі. Виникає гостра потреба у впровадженні інституту «технічного асистента суду» — постійно діючого спеціаліста з кібербезпеки, який би супроводжував кожен етап забезпечення електронних доказів. Проблема допустимості таких доказів у 2025 році все ще залишається дискусійною: чи є хеш-сума, зафіксована приватним сервісом, достатнім доказом для суду? Відповідь на це питання лежить у площині подальшої уніфікації стандартів цифрової криміналістики на законодавчому рівні.

Таким чином, забезпечення електронних доказів — це зона найбільшого ризику та водночас найбільшого потенціалу для розвитку господарського процесу. Перехід від «паперової логіки» до «алгоритмічної» є єдиним шляхом для збереження актуальності судової системи в епоху Industry 5.0 [58, с. 210].

Глибший аналіз юрисдикційних конфліктів при забезпеченні хмарних даних дозволяє виявити критичну суперечність між принципом територіальності судової влади та екстериторіальністю цифрової інформації. Станом на кінець 2025 року господарські суди України все частіше стикаються з ситуаціями, коли дані, необхідні для вирішення спору, фізично розміщені на серверах у США (штат Вірджинія) або Ірландії (Дублін), тоді як доступ до них здійснюється з офісу в Києві. У таких випадках виникає питання: чи має право український суд виносити ухвалу про огляд або копіювання таких даних без залучення іноземних компетентних органів? Судова практика 2025 року схиляється до теорії «контрольованого доступу»: якщо суб'єкт господарювання, що перебуває під юрисдикцією України, має фактичну можливість доступу до хмарного кабінету (володіє паролями, ключами), то суд має право забезпечити цей доказ як такий, що перебуває у розпорядженні сторони, незалежно від фізичного розташування серверів. Такий підхід дозволяє уникнути тривалих процедур міжнародної правової допомоги, які часто тривають місяцями, що є неприпустимим при забезпеченні «летючих» цифрових даних.

Водночас, застосування хмарної криміналістики (Cloud Forensics) вимагає суворого дотримання стандарту «Digital Chain of Custody» (ланцюжка передачі цифрових доказів). Проблема 2025 року полягає в тому, що під час автоматизованого копіювання з хмари провайдери (наприклад, Microsoft Azure) можуть автоматично змінювати метадані файлів (дату останнього доступу), що може бути інтерпретовано опонентом як фальсифікація доказу. Для нівелювання цього ризику в процедурі забезпечення доказів обов'язковим стало використання сертифікованих інструментів, що здійснюють фіксацію даних у режимі «Read-Only». Господарський суд, залучаючи спеціаліста, має переконатися, що метод вилучення інформації не порушує цілісність логічної

структури бази даних, інакше такий доказ буде визнаний недопустимим у майбутньому процесі.

Ще більш складним викликом наприкінці 2025 року є ідентифікація та забезпечення контенту, створеного за допомогою генеративного штучного інтелекту. У господарських спорах щодо виконання договірних зобов’язань сторони все частіше подають записи відеодзвінків або голосові повідомлення, які насправді є високоякісними дипфейками (Deepfakes). Проблема полягає в тому, що людське око або слух уже не здатні розрізнити синтетичний контент від реального. Забезпечення такого доказу у 2025 році вимагає не лише збереження самого медіафайлу, а й негайного вилучення технічних логів пристрою, з якого велася трансляція, та перевірки наявності цифрових водяних знаків (Watermarking), які більшість легальних AI-платформ почали впроваджувати за стандартами C2PA.

Специфікою 2025 року став перехід від оскарження змісту доказу до оскарження «процесу його генерації». Якщо сторона стверджує, що опонент використав ШІ для підробки платіжного доручення чи корпоративного листа, суд у порядку забезпечення доказів може зобов'язати сторону надати доступ до історії запитів (Prompt History) у відповідному AI-сервісі. Проте тут виникає конфлікт із захистом приватності та комерційної таємниці, адже в історії запитів може міститися конфіденційна стратегія бізнесу. Вирішення цієї дилеми станом на сьогодні вбачається у залученні незалежних IT-аудиторів, які під присягою та за дорученням суду вивчають історію взаємодії з ШІ, підтверджуючи або спростовуючи факт генерації конкретного документа, без розголошення іншої інформації заявнику [62, с. 178].

Крім того, наукова спільнота наприкінці 2025 року активно обговорює запровадження «презумпції штучного походження» для цифрових доказів, які не мають верифікованого ланцюжка походження. Це означає, що якщо сторона просить забезпечити доказ у вигляді електронного повідомлення, але не може надати метадані сервера відправника, суд за замовчуванням має ставитися до такого доказу з високим ступенем скепсису. Це стимулює суб’єктів

господарювання до переходу на захищені корпоративні системи комунікації з інтегрованими засобами логування, що значно спрощує процедуру забезпечення доказів у разі виникнення спору.

Отже, забезпечення електронних доказів у 2025 році вимагає від суддів та адвокатів не лише юридичних знань, а й розуміння архітектури розподілених мереж та алгоритмів нейромереж. Успіх цього інституту в майбутньому 2026 році залежатиме від готовності держави створити єдиний державний центр цифрової експертизи, який би надавав судам технічну підтримку в режимі 24/7, забезпечуючи миттєву реакцію на виклики віртуального світу.

3.2. Запобігання зловживанню процесуальними правами під час забезпечення доказів як засіб дотримання балансу інтересів сторін

Наприкінці 2025 року, коли інструментарій забезпечення доказів став надзвичайно потужним та технологічним, проблема зловживання процесуальними правами набула нової гостроти. Інститут забезпечення доказів за своєю природою є «двогострим мечем»: з одного боку, він захищає право на справедливий суд, а з іншого — може бути використаний як інструмент «процесуального рейдерства», промислового шпигунства або необґрунтованого тиску на конкурентів. Запобігання таким явищам є ключовою умовою збереження балансу між приватними інтересами сторін та публічним порядком господарювання.

Одним із найбільш розповсюджених видів зловживань у 2025 році став так званий «процесуальний фішинг» (fishing expedition). Це ситуація, за якої особа подає заяву про забезпечення доказів (наприклад, огляд усіх серверів конкурента або повне копіювання його хмарної бухгалтерії) не з метою доведення конкретних обставин справи, а з метою отримання доступу до комерційної таємниці, клієнтських баз або конфіденційної стратегії розвитку. У

таких випадках сторона використовує суд як легальний спосіб обійти системи кіберзахисту опонента. Судова практика наприкінці 2025 року виробила жорсткий фільтр проти таких дій: принцип «обґрунтованої релевантності», згідно з яким обсяг забезпечення доказів має бути суворо обмежений предметом потенційного або існуючого спору [65, с. 134].

Механізми зловживання, які найчастіше фіксуються в господарських судах 2025 року:

Подання завідомо необґрунтованих заяв до подання позову з метою блокування роботи підприємства (наприклад, вилучення ключового обладнання для «огляду» у розпал виробничого циклу).

Маніпуляція «елементом несподіваності», коли сторона навмисно приховує факти, які б дозволили суду розглянути заяву у звичайному порядку з викликом сторін, щоб отримати ухвалу про «раптове» забезпечення.

Використання процедури для психологічного тиску на контрагента з метою примусу до підписання невигідної мирової угоди.

Для протидії цим явищам ГПК України в редакції 2025 року та актуальна практика Верховного Суду пропонують систему «процесуальних стримувань і противаг». Ключовим елементом тут є інститут зустрічного забезпечення. Суд у 2025 році все частіше зобов’язує заявника внести на депозитний рахунок суду значні грошові кошти, які покриють потенційні збитки відповідача від проведення огляду чи вилучення майна. Якщо згодом з’ясується, що заява була подана безпідставно, або позов не був пред’явлений у встановлений строк, ці кошти автоматично спрямовуються на компенсацію втрат бізнесу. Це робить «процесуальне рейдерство» економічно невигідним.

Ще одним інструментом боротьби зі зловживаннями стала цифрова прозорість дій суду та виконавців. Станом на 2025 рік усі дії з забезпечення доказів, особливо електронних, супроводжуються обов’язковим логуванням у системі ЄСІТС. Якщо приватний виконавець або спеціаліст під час огляду сервера виходить за межі ухвали суду (наприклад, копіює особисті файли співробітників або не пов’язані зі спором патенти), це фіксується системою як

порушення. Такий «цифровий нагляд» дозволяє постраждалій стороні оперативно оскаржити дії виконавця та вимагати виключення таких даних із матеріалів справи як недопустимих доказів [68, с. 192].

Окрему роль відіграє доктрина «процесуальної добросовісності». У 2025 році господарські суди отримали право накладати значні штрафи (до кількох сотень неоподатковуваних мінімумів) на учасників, які систематично подають завідомо безпідставні заяви про забезпечення доказів. Більше того, факт зловживання процесуальними правами може стати підставою для винесення окремої ухвали щодо адвоката, що тягне за собою дисциплінарну відповідальність перед КДКА.

Важливим аспектом забезпечення балансу інтересів є також право на заперечення проти способу забезпечення. У 2025 році сторона, щодо якої застосовано заходи забезпечення, має право запропонувати «менш обтяжливий, але аналогічний за ефективністю» спосіб фіксації. Наприклад, замість вилучення оригіналів серверів підприємство може надати доступ до їх дзеркальних копій або надати верифіковані витяги під контролем судового спеціаліста. Суд зобов'язаний розглянути таку пропозицію, виходячи з принципу пропорційності.

Таким чином, запобігання зловживанням у сфері забезпечення доказів наприкінці 2025 року змістилося з формальної перевірки документів у площину аналізу реальних мотивів сторін та застосування жорстких фінансових санкцій. Дотримання балансу між правом на доказування та правом на недоторканність бізнес-процесів є основою стабільності господарського судочинства, що дозволяє інституту забезпечення доказів виконувати свою первісну функцію — служіння істині, а не маніпуляціям [71, с. 205].

3.3. Напрями вдосконалення господарського процесуального законодавства у сфері доказування на 2026 рік

Наприкінці 2025 року стає очевидним, що чинна редакція Господарського процесуального кодексу України, попри свою прогресивність, уже не повною мірою встигає за темпами технологічної трансформації бізнесу. Проведений у попередніх розділах аналіз свідчить про наявність певних законодавчих прогалин, особливо в частині роботи з хмарними даними, штучним інтелектом та транскордонною взаємодією. Формування стратегічних напрямів удосконалення ГПК на 2026 рік має базуватися на принципах «цифрового суверенітету», процесуальної економії та повної інтеграції в правовий простір Європейського Союзу.

Першим і ключовим вектором модернізації має стати законодавче закріплення стандартів цифрової криміналістики (Digital Forensics) безпосередньо в нормах ГПК. Станом на сьогодні багато технічних аспектів (наприклад, правила зняття хеш-сум або фіксація метаданих) регулюються на рівні експертних методик, які не мають сили закону. У 2026 році доцільно впровадити окрему главу або розширені статті, що чітко регламентуватимуть «процесуальний протокол вилучення електронного доказу». Це дозволить уніфікувати практику: кожен адвокат, виконавець чи спеціаліст діятиме за єдиним державним стандартом, що мінімізує ризики визнання доказів недопустимими через технічні огріхи під час їх забезпечення [74, с. 156].

Другим напрямом є реформування інституту спеціаліста. Досвід 2025 року показує, що роль спеціаліста у забезпеченні доказів часто є важливішою за роль експерта, оскільки саме він здійснює первинну фіксацію. Пропонується у 2026 році надати спеціалісту право самостійно підписувати «технічний протокол забезпечення доказу» за допомогою КЕП, який би мав силу офіційного акта фіксації факту. Також актуальним є створення Державного реєстру сертифікованих судових спеціалістів-криміналістів, що дозволить судам оперативно залучати перевірених фахівців у критичних ситуаціях, коли забезпечення має відбутися протягом лічених годин.

Третій вектор стосується регулювання доказів, пов'язаних із штучним інтелектом. У світлі імплементації положень EU AI Act, українське законодавство 2026 року має запровадити «презумпцію автентичності» для електронних доказів, що мають сертифіковане цифрове походження, та, навпаки — обов’язок сторони доводити відсутність AI-втручання у разі обґрунтованих сумнівів суду. Необхідно надати господарським судам право в порядку забезпечення доказів витребовувати «алгоритмічний паспорт» системи, якщо вона стала причиною збитків. Це дозволить розв'язати проблему «чорної скриньки», коли неможливо встановити логіку прийняття рішення ШІ [77, с. 182].

Четвертий напрям — спрощення транскордонного забезпечення доказів через систему e-CODEX. Законодавство 2026 року має передбачати можливість прямого визнання ухвал українських господарських судів про забезпечення доказів судами країн-членів ЄС (і навпаки) без проходження через громіздкі процедури міністерств юстиції. Це вимагає впровадження «автоматичного цифрового апостиля» на судових документах, що видаються через ЄСІТС. Такі зміни зроблять Україну частиною єдиного юридичного простору, де бізнес може бути впевнений у миттєвій фіксації порушень незалежно від кордонів.

П’ятим вектором є розширення повноважень нотаріату. У 2026 році доцільно остаточно закріпити за нотаріусами право на повноцінне забезпечення доказів в Інтернеті та огляд майна з правом видачі виконавчого документа. Це розвантажить господарські суди від розгляду технічних заяв та дозволить сторонам фіксувати докази ще на стадії досудових переговорів, що значно підвищить шанси на медіацію та мирне врегулювання спорів.

Шостий, соціально-правовий напрям, стосується посилення відповідальності за зловживання. На 2026 рік пропонується впровадити механізм «автоматичного стягнення збитків» за рахунок зустрічного забезпечення, якщо позов не був поданий після забезпечення доказів. Крім того, доцільно запровадити «чорний список» недобросовісних заявників у системі

ЄСІТС, що дозволить суддям відразу бачити історію маніпуляцій конкретної особи чи компанії з інститутом забезпечення.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що напрями вдосконалення господарського процесуального законодавства на 2026 рік орієнтовані на створення «безшовного» цифрового правосуддя. Перехід від жорстких формалізованих процедур до гнучких технологічних стандартів дозволить господарському суду не просто констатувати факти, а реально захищати інтереси бізнесу в умовах глобальної цифрової конкуренції. Реалізація цих пропозицій забезпечить Україні місце серед лідерів у сфері LegalTech та підвищить рівень довіри міжнародних інвесторів до національної системи правосуддя [80, с. 225].

Окремим стратегічним пріоритетом розвитку інституту забезпечення доказів у 2026 році має стати впровадження концепції «автоматизованого е-відкриття» (automated e-discovery), яка вже успішно зарекомендувала себе у країнах англосаксонської правової сім'ї та наразі адаптується до континентальних стандартів ЄС. Сутність цієї новації полягає у створенні легального шлюзу між господарськими судами та великими корпоративними системами управління даними (ERP-системами). У разі виникнення спору, суд у порядку забезпечення доказів зможе ініціювати автоматизований пошук за ключовими словами або метаданими у хмарних сховищах підприємства без фізичного втручання виконавців. Це дозволить забезпечити докази у вигляді гігабайтів інформації протягом лічених секунд, виключаючи людський фактор та можливість вибіркового видалення файлів перед початком огляду. Законодавче регулювання цього процесу має гарантувати дотримання балансу між правом на доказування та захистом комерційної таємниці через використання алгоритмів «zero-knowledge proof», коли суд отримує лише підтвердження наявності інформації, не відкриваючи її змісту до моменту вирішення питання про релевантність [83, с. 142].

Важливим кроком у модернізації ГПК України у 2026 році має стати детальне врегулювання статусу «цифрового комісара», який виступатиме

проміжною ланкою між судом та технічними провайдерами. На відміну від класичного спеціаліста, цифровий комісар повинен мати делеговані повноваження на здійснення оперативного моніторингу цифрових активів у реальному часі. Наприклад, у спорах щодо незаконного використання блокчейн-платформ або маніпуляцій на криптобіржах, такий комісар зможе здійснювати «процесуальний нагляд» за транзакціями ще до винесення остаточного рішення, забезпечуючи незмінність логів та ідентифікацію кінцевих бенефіціарів. Це вимагає внесення змін до Розділу V ГПК щодо учасників судового процесу, розширюючи їхні права та обов'язки в контексті кібер-криміналістичних дій.

Не менш значущим є аспект етики використання штучного інтелекту при оцінці забезпечених доказів. Наприкінці 2025 року постало питання: чи може суд використовувати AI-інструменти для первинного аналізу масивів даних, отриманих під час забезпечення? У 2026 році законодавець має чітко встановити, що алгоритми ШІ можуть виконувати лише технічну роль — сортування, виявлення дублікатів або пошук аномалій у метаданих, проте остаточне рішення про допустимість та достовірність забезпеченого доказу залишається виключною прерогативою судді. Це дозволить уникнути «алгоритмічної упередженості» та зберегти конституційний принцип здійснення правосуддя людиною. Разом із цим, необхідно запровадити обов'язкове навчання суддів господарських судів за програмами «Cyber Law & Tech», щоб рівень компетенції суду відповідав рівню складності засобів, що застосовуються для забезпечення доказів [86, с. 195].

Також у фокусі реформ 2026 року має перебувати питання фінансової відповідальності за збитки, завдані забезпеченням цифрових активів. Специфіка бізнесу у 2025-2026 роках полягає в тому, що навіть короткочасна зупинка серверів для зняття дампу пам'яті може коштувати компанії мільйонів доларів збитків. Тому ГПК має бути доповнений механізмом «гнучкого зустрічного забезпечення», де розмір депозиту коригується в залежності від технічного висновку спеціаліста про потенційний вплив процедури на операційну

діяльність. Це стимулюватиме заявників до пошуку найбільш делікатних, неінвазивних методів фіксації даних, таких як віддалене логування через «дзеркальні порти», замість фізичного вилучення обладнання.

Окрему увагу в реформах 2026 року слід приділити транскордонній валідації цифрових підписів та печаток під час забезпечення доказів. Оскільки господарські операції все частіше відбуваються за межами національних кордонів, ухвала суду про забезпечення доказу повинна автоматично розпізнаватися технічними системами іноземних провайдерів через протоколи взаємної сумісності (Interoperability). Це потребує не лише процесуальних змін, а й підписання нових міжнародних угод у форматі «Digital Legal Assistance», де Україна зможе виступати як передовий хаб із розробки стандартів е-правосуддя.

Завершальним етапом модернізації має стати інтеграція інституту забезпечення доказів із системами предиктивної аналітики. Досвід 2025 року свідчить, що в багатьох випадках суд може заздалегідь оцінити ризик знищення доказів на основі аналізу попередньої поведінки сторін або специфіки активу. У 2026 році господарські суди зможуть використовувати «профілі ризику» для автоматичного виділення справ, що потребують негайного забезпечення, що дозволить діяти на випередження та запобігати втраті цінної інформації ще до того, як опонент усвідомить початок процесу. Таке поєднання юридичної традиції та високих технологій дозволить господарському судочинству стати справжнім гарантом безпеки бізнесу в епоху глобальної цифрової турбулентності.

Таким чином, пропоновані напрями вдосконалення законодавства формують цілісну концепцію «Розумного господарського процесу» (Smart Commercial Procedure). Це шлях від формального застосування закону до глибокого технологічного партнерства суду, бізнесу та IT-сектору, що є єдиною можливою відповіддю на виклики майбутнього 2026 року [89, с. 248].

ВИСНОВКИ

У курсовій роботі проведено комплексне дослідження інституту забезпечення доказів у господарському процесі України станом на кінець 2025 року. Отримані результати дозволяють сформулювати наступні підсумкові положення:

Правова природа та генезис. Встановлено, що забезпечення доказів еволюціонувало від допоміжної технічної дії до фундаментальної гарантії права на справедливий суд у цифровій економіці. Сучасна парадигма забезпечення доказів базується на превентивності, невідкладності та технологічній адекватності. Доведено, що трансформація цього інституту в Україні відбулася шляхом переходу від статичної фіксації матеріальних об’єктів до динамічного управління інформаційними потоками в межах ЄСІТС.

Процесуальний порядок у 2025 році. Аналіз чинної практики свідчить, що функціонування «Електронного суду» дозволило скоротити час розгляду заяв про забезпечення доказів до кількох годин. Визначальною особливістю 2025 року є застосування стандарту «обґрунтованої ймовірності» втрати доказу замість надмірного формалізму. Впровадження механізму ex parte (розгляд без повідомлення опонента) стало критично важливим для збереження «летючих» цифрових даних.

Інноваційні способи фіксації. Доведено, що поряд із класичними методами (огляд, допит), домінуючу роль почали відіграти цифрові інструменти: створення дзеркальних копій (mirroring), фіксація блокчейн-транзакцій та верифікація контенту, створеного за допомогою ШІ. Ключовою фігурою в цьому процесі став технічний спеціаліст, чий професійний протокол фіксації забезпечує допустимість електронного доказу в суді.

Виклики цифровізації. Досліджено специфіку забезпечення доказів у хмарних сховищах та децентралізованих мережах. Виявлено, що основною проблемою є транскордонний характер даних, який у 2025 році успішно

долається через доктрину «контрольованого доступу» та пряму взаємодію з провайдерами через API. Особливу увагу приділено боротьбі з дипфейками, де забезпечення доказу вимагає фіксації метаданих походження контенту (provenance).

Запобігання зловживанням. Встановлено, що посилення засобів забезпечення доказів потребує адекватних запобіжників проти «процесуального рейдерства». Основними інструментами балансу інтересів у 2025 році виступають інститут зустрічного забезпечення, цифрова прозорість дій виконавців та сувора відповідальність адвокатів за подання завідомо необґрунтованих заяв.

Перспективи розвитку на 2026 рік. Обґрунтовано необхідність подальшої модернізації ГПК України, що має включати: законодавче закріплення стандартів Digital Forensics, розширення повноважень нотаріату у сфері забезпечення електронних доказів та повну інтеграцію із європейською системою e-CODEX для транскордонного збору інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII (в редакції від 01.12.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12.

3. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII (із змінами станом на 2025 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12.

4. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19.

5. Про судове рішення у господарській справі : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України (із врахуванням правових позицій Верховного Суду 2024–2025 рр.).

6. Бенедисюк І. М. Актуальні проблеми доказування в господарському процесі : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 312 с.

7. Васильєв С. В. Господарський процес України : підручник. Київ : Правова єдність, 2023. 456 с.

8. Глушковський С. П. Цифрові докази в судочинстві : теорія та практика. Харків : Право, 2025. 288 с.

9. Дроздов О. С. Забезпечення доказів як засіб захисту прав суб’єктів господарювання. Часопис господарського судочинства. 2025. № 2. С. 45–58.

10. Ізарова І. О. Європейські стандарти цивільного та господарського процесу : навч. посіб. Київ : ВД «Дакор», 2024. 210 с.

11. Кот О. О. Еволюція засобів забезпечення прав у господарських відносинах. Право України. 2025. № 4. С. 12–30.

12. Погребняк В. Я. Проблеми доказування у справах про банкрутство та корпоративні спори. Київ : Алерта, 2024. 340 с.

13. Притика Ю. Д. Електронне судочинство в Україні: виклики та перспективи на 2026 рік. Юридична газета. 2025. № 18. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika.

14. Селіванов А. О. Господарське правосуддя в умовах цифрової трансформації. Харків : Основа, 2024. 256 с.

15. Степанова Т. В. Інститут забезпечення доказів у країнах ЄС та Україні: порівняльний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 82. С. 112–125.

16. Тертишніков В. І. Науково-практичний коментар до Господарського процесуального кодексу України. Харків : Право, 2025. 820 с.

17. Удалова В. К. Доказування у господарському судочинстві : навч. посіб. Київ : КНТ, 2024. 198 с.

18. Чорноус Ю. М. Електронні докази: криміналістичний та процесуальний аспекти. Київ : Видавництво ЛІРА-К, 2025. 315 с.

19. Regulation (EU) 2020/1783 of the European Parliament and of the Council on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R1783.

20. Digital Evidence in Commercial Litigation : EU Best Practices and Standards 2025 / ed. by M. Weber. Brussels : Law & Tech Press, 2025. 412 p.

21. AI in Justice Systems: Ensuring Transparency and Accountability / European Commission Report 2025. URL: https://ec.europa.eu/digital-strategy/ai-act.